

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет початкової, технологічної та професійної освіти
Кафедра музики і хореографії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

О.Г. Габока

«21» березня 2024 р.

**ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЇ З
МИСТЕЦТВА З МЕТОДИКОЮ НАВЧАННЯ
підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

спеціальності	013 Початкова освіта
за освітньо-професійною програмою	Початкова освіта

Дніпро-Слов'янськ – 2024 р.

Програма атестації з мистецтва з методикою навчання для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Початкова освіта» спеціальності 013 Початкова освіта

Розробники:

Роздимаха А.І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музики і хореографії ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри музики і хореографії.

Протокол №5 від «11» січня 2024 р.

Завідувач кафедри
музики і хореографії

А.І. Роздимаха

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
«21» березня 2024 р.,
протокол №6

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Атестаційний екзамен з мистецтва з методикою навчання має на меті виявлення якості мистецько-педагогічної підготовки випускників бакалаврів зі спеціальності 013 Початкова освіта, ступінь засвоєння ними історико-теоретичних знань, практичних (виконавських та творчих) умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення мистецько-педагогічної роботи у загальноосвітній школі. Передбачається також врахування сучасних вимог та завдань, які висуваються перед художнім вихованням у нових соціокультурних умовах відродження української державності.

Атестаційний екзамен з мистецтва проводиться:

– перевірка теоретичних знань студентів-випускників у галузі теорії і методики класичного танцю, теорії і методики народного танцю, постановки голосу, основного музичного інструменту, методики сценічного мистецтва за тестами.

Під час комплексного кваліфікаційного екзамену з мистецтва студенти мають продемонструвати:

- знання вікових психолого-педагогічних особливостей учнів початкових класів, їх індивідуальних відмінностей та можливостей мистецького розвитку;

- набуття здобувачами системи мистецьких навичок, а також творчих умінь успішного їх застосування у мистецькій діяльності;

- закладання основ танцювальності, правильного виконання танцювальних рухів, емоційно та інтелектуально спрямованого засвоєння елементарної техніки танцювальних рухів і танців, набуття культури рухів;

- знання основних педагогічних концепцій мистецького виховання, як вітчизняних, так і зарубіжних;

- знання сучасних методик діагностування мистецьких здібностей;

- знання методичної та мистецько-педагогічної літератури з питань художнього виховання молодших школярів;

- знання мистецької та історико-теоретичної літератури з питань, що торкаються специфіки мистецтва.

Теоретична частина екзамену – це відповідь на тестові питання, які охоплюють зміст курсу теорії і методики класичного танцю, теорії і методики народного танцю, постановки голосу, основного музичного інструменту, методики мистецького виховання. В процесі відповіді студент-випускник має показати точність, глибину знань, гнучке мислення в області

методики мистецького виховання, уміння приводити правильні приклади з історії мистецтва і інших видів мистецтва.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Мистецтво і його роль в житті суспільства

Поняття хореографії. Вивчення хореографії в класифікації мистецтв; виражально-зображувальне мистецтво, просторово-часове мистецтво, наочно-слухове мистецтво, мистецтво виконавчого характеру. Становлення і розвиток хореографічного мистецтва.

2. Педагогічний і мистецтвознавчий потенціал хореографії.

Ставлення до українського музичного фольклору як невід'ємної частини духовного життя народу, визнання провідної ролі фольклору в музичному навчанні і вихованні дітей; звернення до народної музичної творчості крізь призму її життєвих зв'язків з духовним, матеріальним та практичним світом людини; розкриття естетичного змісту народної музики на основі осягнення школярами суті й особливостей музичного мистецтва.

3. Методика хореографічної діяльності.

Хореографічні заняття: види, типи, структура, зміст. Специфічні ознаки уроку хореографії: пріоритет практичної діяльності над теоретичним засвоєнням учнями матеріалу; максимальне забезпечення художньо-творчої активності учнів.

Структура уроку хореографії, її специфіка.

Типи хореографічних занять за основними параметрами. Структура форм організації хореографічної діяльності початківців.

Танцювальні вечори. Концерти. Свято танцю. Організація урочистих балів. Музично-рухові забави. Хороводи. Музично-рухові ігри. Танець – основний вид хореографічного мистецтва. Танцювальний етюд.

Дитячий репертуар у початковій школі.

4. Традиції та новаторство у хореографічному мистецтві.

Виникнення значних явищ в мистецтві на перехресті культурних традицій і сучасності. Використання традицій – основа високої культури та великих можливостей відображення сучасності в мистецтві. Новаторство в мистецтві. Єдність традиції і новаторства. Народний танець – джерело збагачення і розвитку класичного танцю, мистецтва балету.

5. Хореографічне мистецтво та його особливості:

- мистецтво балетмейстера.

Різні підходи до визначення поняття «хореографія», характерні особливості хореографічного мистецтва. Роль та місце музики в хореографічному мистецтві. Взаємозв'язок музики та танцю. Різноманітність і багатогранність музики, яка використовується в хореографічних композиціях. Види (класичний, народно-сценічний, естрадний та інші), жанри (романтичний, казковий, драматичний, комічний та інші) форми хореографії (за кількістю виконавців – сольна, дуетна, групова, масова; за композиційною побудовою – етюд, хоровод, кадрили, парна пляска, літературно-хореографічна композиція, сьюта та інші). Засоби виразності в хореографії. Природа танцювальних рухів, їх класифікація. Можливості ритмопластики, пантоміми, жестів, поз в образному вирішенні тематики хореографічних творів.

- закони драматургії та особливості їх використання в хореографії: поняття драматургії в літературному та хореографічному жанрах. Закони драматургії (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка) та їх характеристика стосовно використання в хореографії. Графічна побудова хореографічних творів. Архітектоніка. Програма, лібрето хореографічного твору. Аналіз балетних лібрето стосовно законів драматургії. Аналіз хореографічних зразків у відеозапису (П. Вірський, Н. Надєждіна та інших) у відповідності до законів драматургії.

- композиція і постановка танцю:

Поняття «композиція» та «композиція танцю». Характеристика структурних компонентів композиції танцю: хореографічний текст та малюнок танцю. Закономірності сценічного простору та просторова організація танцю. Види танцювальних малюнків: прості та складні; колові, лінійні та орнаментальні; симетричні та асиметричні; абстрактні та змістові (дійові). Залежність малюнку від задуму танцю, його ідеї, лексичного та музичного матеріалу. Хореографічна лексика, як найважливіший компонент композиції танцю. Засоби розвитку танцювальних рухів.

Етапи роботи балетмейстера над постановкою хореографічного твору (виникнення задуму, визначення теми та ідеї танцю, розробка композиційного плану, добір музичного матеріалу, створення танцю, робота з виконавцями (ознайомчий та репетиційний період)). Методи постановочної діяльності (постановка танцю за записом, метод реставрації, метод вибору музичних творів, метод співтворчості з композитором). Прийоми розвитку хореографічних постановок (зміна музичного та танцювального темпу, зміна

малюнків танцю, зміна кольорової гами, зміна амплітуди рухів, включення трюкових елементів та інше).

- робота балетмейстера над створенням хореографічного образу:

Поняття «хореографічного образу» та «образності хореографічної лексики». Художній образ у хореографії як синтетичне явище. Його складові: соціальна, національна, вікова, професійна належність образу, його характер, світосприйняття та ін. Джерела виникнення задуму для створення хореографічного образу. Взаємозв'язок хореографічного та музичного образу. Залежність вирішення образу від сюжету та ідеї танцювального номера.

Танцювальна лексика та композиційна побудова як основа розкриття хореографічного образу. Сильова єдність у вирішенні образу в хореографічному творі. Філософія та глибина образу в сучасній хореографії. Приклади яскравих хореографічних образів створених видатними балетмейстерами минулого та сучасності.

6. Планування навчально-виховного процесу у дитячих хореографічних колективах:

- методика роботи над постановкою дитячих танців:

Розвиток творчих здібностей дітей. Поняття «дитяча танцювальна творчість», дослідження з проблеми (С. Акішев, О. Горшкова, О. Мартиненко, А. Шевчук та інші). Спільне і відмінне в творчості дорослих і дітей. Особливості прояву танцювальної творчості дітей у різних вікових періодах. Індивідуальна інтерпретація, варіювання, вільна пластика, імпровізація (індивідуальна та контактна) як етапи творчих проявів дітей під час хореографічних занять. Види вправ, ігор, етюдних форм для розвитку творчих здібностей дітей. Методика роботи над розвитком творчості дітей. Створення сприятливих умов для творчих проявів дітей. Прийоми заохочення дітей до творчості.

Методи роботи над створенням хореографічних постановок (на основі творчого задуму балетмейстера, музичних творів, постановки за записом, обробки фольклорного танцю тощо). Послідовність роботи над створенням хореографічного твору (виникнення ідеї, збір матеріалу, створення програми твору за законами драматургії, розробка сценарно-композиційного плану, робота над музикою, костюмами, сценічним оформленням, ознайомлення виконавців із творчим задумом постановки, характеристика головних дійових осіб, добір хореографічного тексту,

вивчення виконавцями лексичного матеріалу та композиційних побудов; технічне відпрацювання постановки, робота над створенням образу).

- система запису танцю:

Історичні та сучасні підходи до системи фіксації хореографічних постановок. Графічне зображення малюнків танцю, умовні позначки. Система запису хореографічного тексту та окремих танцювальних рухів.

- специфіка навчально-виховної роботи у дитячих хореографічних колективах різної спрямованості:

Народний танок та його характерні особливості. Видатні аматорські та професійні ансамблі народного танцю. Мета, завдання та зміст роботи ансамблю народного танцю.

Естрадний танок та його характерні особливості. Мета, завдання та зміст роботи ДХК естрадного танцю. Особливості організації навчально-виховного процесу та добору репертуару.

Навчально-виховне значення бальної хореографії. Мета, завдання та зміст роботи ансамблю сучасного бального танцю. Сучасні підходи до організації навчально-виховного процесу в ансамблях сучасного бального танцю. Індивідуально-диференційований підхід до дітей, особливості формування пар.

Навчально-виховне значення шкіл мистецтв. Мета, завдання та зміст роботи хореографічних відділень у школах мистецтв. Аналіз навчальних програм з хореографії, призначених для шкіл мистецтв. Особливості організації навчально-виховного процесу. Передовий досвід шкіл мистецтв України.

- заняття як основна форма роботи у дитячих хореографічних колективах:

Хореографічні заняття – основна освітньо-виховна і організаційна форма хореографічної роботи. Навчально-виховне значення хореографічних занять.

Основні компоненти хореографічного заняття: завдання, зміст, засоби, методи і прийоми, структура. Класифікація хореографічних занять: види (ритміка, партерна гімнастика, заняття з класичного, народно-сценічного й сучасного танців та інші), типи (сюжетне, тренінгове, творче, комплексне, ознайомче, контрольне та інші). Принципи та варіанти побудови занять у залежності від їх тематики, виду, типу, завдань, вікових особливостей та хореографічної підготовки учнів. Схема аналізу занять.

Зміст та методика проведення хореографічних занять з різними віковими категоріями дітей. Пріоритетність вибору видів та визначення типів занять відповідно до вікових особливостей дітей. Змістова характеристика хореографічних занять стосовно вікових особливостей. Організаторські та методичні вимоги до хореографічних занять. Методика організації та проведення занять у ДХК з урахуванням вікових особливостей та рівня танцювальної підготовки дітей.

- тренувальні вправи:

Значення та види тренувальних вправ, їх характеристика (побутові форми рухів, танцювальні кроки, вправи класичного танцю, вправи народно-сценічного танцю, вправи та рухи бальної хореографії, партерні вправи, вправи на розвиток музично-ритмічної координації, вправи на розвиток умінь орієнтуватись у просторі, вправи на розвиток творчої уяви та інші. Принципи добору тренувальних вправ.

Особливості добору вправ і рухів до вступної частини хореографічного заняття, їх види та характеристика. Відповідність танцювальних вправ та рухів виду хореографічного заняття, його завданням та змісту, віковим особливостям та хореографічній підготовці дітей. Методика ознайомлення дітей з тренувальними вправами до вступної частини заняття.

Особливості добору вправ і рухів до основної частини хореографічного заняття у відповідності до його виду, вікових особливостей та хореографічної підготовки дітей. Методика вивчення вправ та рухів основної частини хореографічного заняття.

Постановка тулуба та формування постави як одна з найважливіших завдань хореографічної роботи. Особливості постави людини, анатомо-фізіологічні недоліки постави (сколіоз, лордоз, кіфоз, Х-подібні та О-подібні ноги), методика їх визначення. Добір вправ та рухів для постановки тулуба, формування правильної постави, корекції та профілактики незначних відхилень під час проведення хореографічних занять. Характеристика вправ та методика їх застосування з дітьми різних вікових категорій.

Постановка голосу.

Хор і голоси, що його складають. Хор – це таке зібрання співаючих, у звучності якого є врівноважений ансамбль, точно вивірених стрій і художні, виразно відпрацьовані нюанси.

Хори можуть виконувати твори з інструментальним супроводом і без супроводу – а cappella.

Тип хору – це характеристика складу хору за типами співацьких голосів. Співацькі голоси поділяються на три типи: чоловічі, жіночі й дитячі. Поєднання двох різнорідних типів хорів, а саме: чоловічого і жіночого, чоловічого й дитячого утворюють мішаний хор. Таким чином, типи хорів бувають: 1) однорідний чоловічий; 2) однорідний жіночий; 3) дитячий; 4) мішаний.

Вид хору – характеристика виконавського колективу чи твору за кількістю самостійних партій. За кількістю самостійних хорових партій хори бувають одноголосними, дво-, три-, чотириголосними тощо.

Діапазон – це звуковий об'єм голосу від найнижчого до найвищого звука.

Сопрано – найвища партія в хорі, виконується жіночими або дитячими голосами. Діапазон до1 – ля2; робочий діапазон ре1 – соль2.

Альт – другий за висотою у чотириголосному хорі, виконується низькими жіночими голосами або дитячими. Загальний діапазон соль, ля – ре2, мі2; робочий діапазон ля-ре2.

Тенор – висока чоловіча хорова партія звучить нижче альтової. Загальний діапазон Сі – ля1; робочий діапазон до – соль1.

Бас – найнижча партія в мішаному хорі, основа мішаного й чоловічого хорів. Загальний діапазон Фа – мі1; робочий діапазон Соль – ре1.

Дитячі голоси поділяються на дискант, чи сопрано, і альт.

Жіночі голоси поділяються на три групи: сопрано, меццо-сопрано й контральто.

Чоловічі голоси поділяються на три групи: тенор, баритон, бас.

Хорова партія – це група однорідних голосів, яка виконує в унісон свою мелодію в хоровому творі.

Теситура – висотне положення звуків мелодії стосовно діапазону голосу.

Голосовий апарат складається з трьох частин: 1) механізм дихання; 2) гортань як джерело звука; 3) резонатори й артикуляційний апарат, що слугує для утворення голосних і приголосних.

Механізм дихання – це легені з дихальними шляхами, тобто бронхами і трахеєю.

У співі прийнято розрізняти такі типи дихання:

1. ключичне – переважають рухи верхніх ребер, ключиць і плечей; розширюються в основному верхівки легень, участь діафрагми незначна, а в легені потрапляє мало повітря. Це

дихання верхньореберне. Ключичне дихання використовують діти й неосвічені співаки;

2. грудне, середньо реберне – переважує рух середніх ребер і грудної кості. Співаки таким дихання не користуються;

3. діафрагматичне, черевне – переважає рух діафрагми, наповнюються нижні ділянки легень і значно рухається черевний прес. Таке дихання властиве спортсменам;

4. грудодіафрагматичне, глибоке грудочеревне мішане дихання, в якому груди і діафрагма беруть однакову участь, найпризніше для співу. Цим різновидом дихання користуються співаки, артисти, диктори, оратори. Володіння ним дає змогу співати тривалі музичні фрази.

Цей поділ на типи досить умовний, тому що насправді дихання завжди є мішаним, але з перевагою того чи іншого типу.

Гортань являє собою конусоподібну трубку що складається з хрящів, з'єднаних між собою зв'язками і м'язами. Знизу гортань приєднується до трахеї а верхня її частина відкривається у глотку.

Резонатори – частина голосового апарата яка надає слабкому звукові, що виникає над голосовими зв'язками, сили, звучності й характерного тембру. Стосовно голосових зв'язок резонатори поділяються на верхні і нижні.

Регістр співацького голосу – це послідовна низка звуків, які відтворюються одним механізмом голосоутворення.

Чоловічий і хлопчачий голоси мають два реєстри: грудний і фальцет.

Жіночий і дівчачий голоси мають три реєстри: грудний, медіум і головний.

В організмі людини в підлітковому та юнацькому віці (12 – 18 років) відбуваються великі анатомофізіологічні й нервово-психічні зміни, які впливають на всю його життєдіяльність. У цей період дитина перетворюється на дорослого, внаслідок чого в голосовому апараті відбуваються дуже складні процеси.

Мутація – зміна голосу в період статевого дозрівання. Умовно мутацію можна поділити на три періоди: передмутаційний, мутаційний і післямутаційний.

Передмутаційний період (11 – 13 років) протікає без особливих змін в голосовому апараті. За кілька місяців до початку справжньої мутації голос хлопчиків значно поліпшується, зростає його сила, але виникають труднощі голосоутворення на верхніх звуках, які раніше виконувалися легко й

невимушено. У хлопчиків і дівчаток у голосі з'являється скрипучість і хриплість, іноді голос стає нестійким і часом порушується інтонація. Дівчатка починають відчувати артикуляційні незручності пов'язані з активним ростом язика. На зв'язках з'являється легке почервоніння, але механізм голосоутворення залишається колишнім. Це означає, що хлопчики співають ще дитячими голосами в першій-другій октаві. Голоси хлопчиків і дівчаток у передмутаційний період не вирізняються за тембром, силою і діапазоном, проте для хлопчиків характерна особлива дзвінкість і сріблястість звучання.

Мутаційний період (13 – 15 років) пов'язаний із раптовою зміною гортані як зазначалося раніше. Розмір хлопчачої гортані в цей період збільшується на дві третіх, у дівчачої – на третину. Голосові зв'язки розтягуються, робляться товщими, внаслідок чого голос змінюється. Голос хлопчиків знижується на октаву й починають звучати в малій октаві. У звучанні голосів дівчаток не відбуваються такі різкі зміни, але їхні в цей період стають насиченішими, яскраво проявляються темброві якості і збільшується діапазон. У цьому віці дівчачі голоси являють собою щось середнє між дитячими й жіночими, і подальший розвиток наближає їх до нормального звучання жіночого голосу.

Післямутаційний період (15 – 18 років) є найважливішим, адже в цей час колишні хлопчики, а тепер юнаки, вчаться по-новому співати й утворювати звуки. У цей період юнаки відчувають психологічні труднощі у процесі звикання до нового голосу бо вони пам'ятають власний дитячий голос.

Дитячий хор складається з партій сопрано і альтів. Кожна з них має свій діапазон, який залежить від віку виконавців. За звучанням дитячий хор наближається до дитячого, тому ці різні колективи можуть виконувати однакові хорові твори. Визначимо риси, властиві голосам дітей і жінок. Якщо жіночим голосам притаманна велика сила і пружність звука, темброва різноманітність і широта діапазону, то дитячим голосам властива прозорість звучання, гострота інтонування, здатність ідеального строю ансамблевої злитності. Хлопчики, що співають, володіють специфічним звуком, який утворює незвичайне за красою звучання хору й вирізняється дзвінкістю і сріблястістю.

Виразні й технічні можливості дитячих хорів міцно пов'язані з віковими особливостями тих хто входить до хору. Всі дитячі хори за віковими ознаками поділяються на три групи: молодшого шкільного віку (1 –

4 класи), середнього шкільного віку (5 – 8 класи), старшого шкільного віку (9 – 11 класи).

Хор до складу якого входять діти 6-9 років, характеризується легким фальцетним невеликої сили звучанням у межах від *mp* до *mf*. Голоси ще не мають яскраво вираженого індивідуального тембру та істотних відмінностей між хлопчачими і дівчачими. Рідко трапляються яскраво виражені сопрано, ще рідше – альти, тому на початковому етапі хор молодших школярів не поділяються на хорові партії. Головне завдання – домогтися злагодженого унісонного звучання колективу. Хори молодших школярів співають, як правило, одноголосі твори, пізніше до одноголосих додаються елементи двоголосся, а в четвертому класі можливий спів на два голоси. Робочий діапазон такого хору до1 – до2 (ре2).

Хор, що складається з дітей середнього шкільного віку 10 – 13 років, вирізняються від хору молодших школярів більшою насиченістю й динамічністю звука. У підлітковому віці яскраво проявляється відмінність у механізмі утворення звука в дівчаток і хлопчиків. У хлопчиків з'являється грудне звучання. В дівчаток у 8 класі починає формуватися тембр жіночого голосу і, як результат, розширюється діапазон і збільшується сила звука. Голоси хлопчиків саме в цьому віці різко змінюються, а голоси дівчаток модифікуються поступово і плавно. Хор поділяється на дві партії – сопрано й альти. Якщо виникає необхідність, кожна з цих основних хорових партій розділяється на дві, і тоді співочий колектив може виконувати чотириголосні твори для С1 С2 А1 А2.

У старшому шкільному віці можуть бути два типи хорів, у яких співають юнаки і дівчата 15 – 16 років, а саме однорідні й мішані:

- 1) однорідні чоловічі або жіночі, які можуть виконувати дво-, три-, чотириголосні твори;
- 2) неповні мішані, у яких дівчата співають партії сопрано й альтів, а юнаки – одну чоловічу партію. Такий хор іноді називають юнацьким.

У старшому віці в дівчаток у цілому закінчується формування жіночого голосу, а в хлопчиків активно триває процес мутації, тому сила голосу й виражальні можливості жіночих і чоловічих голосів різні.

Чоловічий чотириголосний хор складається з чотирьох груп голосів Т1 Т2 Б1 Б2. Виконавські можливості хору надзвичайно великі. Чоловічому хорові підвладна музика будь-якого характеру від трагічного й героїчного до вишуканого й витонченого. Чоловічі хори мають велику динамічність звучання – від ніжного, легкого *pp.* до потужного *ff*, володіють яскравими

тембровими барвами, охоплюють величезний діапазон. Найнижчі звуки в контроктаві виконують октавісти, особливо прикрашаючи звучання на нюансі *pp.*. Якщо в хорі є співаки з дуже високими голосами в теноровій партії, або ті, що володіють фальцетним співом, то їхні голоси розширюють діапазон хору до другої октави.

Чоловічий хор нотується інколи на однорядковій партитурі в басовому ключі, а частіше – на дворядковій партитурі у скрипковому й басовому ключах. Баси нотуються в басовому ключі а тенори – в скрипковому на середині нотного стану, але читаються на октаву нижче. Поліфонічні і складні твори з розвиненими голосами нотуються на чотирирядковій партитурі.

Чоловічі хори різноманітні за своїми виконавськими профілями. Існують академічні чоловічі капели, народні чоловічі хори, хори військових ансамблів пісні й танцю. У деяких народів чоловічі хори є основою національної хорової культури, наприклад грузинський спів.

Для чоловічого хору існує дуже багато хорової літератури зарубіжної і вітчизняної. В Україні та в Росії багатовікові традиції чоловічого хорового співу склалися під впливом культової православної музики, але в наші дні чоловічий хоровий спів не має значного поширення.

Жіночий хор складається з чотирьох груп голосів С1С2А1А2.

У творах кантатно-ораторіального та оперного жанрів звук *сі2* трапляється вкрай рідко й тільки в кульмінаціях за підтримкою інструментального супроводу. Наприклад, у «Реквіємі» В. Моцарта й у «Високій месі» *сі*-мінор Й.Баха сопрано співають не вище *ля2*.

Звуки найнижчого регістру жіночого голосу *соль-ля* малої октави повніше використовуються в хорових акапельних творах. Наявність у альтовій партії співачок з дуже низькими голосами прикрашає звучання і збільшує діапазон хору у нижньому регістрі.

Виконавські можливості жіночого хору великі. Звучання жіночого хору вирізняється проникливістю, ніжністю і прозорістю в ліричних творах. У драматичних творах жіночі голоси досягають значної виразності й моці. Жіночому хорові властиві голосова рухливість, м'якість і легкість звучання.

За наявності в хорі глибоких контральто й легких сопрано звучання хору набуває особливої краси. Динамічні можливості хору – від найніжнішого, найтоншого *pp.* до потужного, вагомого *ff.*

Оригінальних творів для жіночого хору а *cappella* порівняно небагато, значно більше – хорів із супроводом, а також хорових перекладень.

Самостійні жіночі хори в Україні трапляються переважно серед аматорських, самодіяльних і навчальних, що співають у народній або академічній манері.

Мішаний чотириголосний хор – це поєднання жіночих або дитячих голосів із чоловічими в один спільний виконавський колектив. Основні його групи – сопрано, альти, тенори, баси – поділяються на перші та другі голоси. У цьому разі мішаний хор є поєднанням двох однорідних чотириголосних хорів і може співати восьмиголосні хорові твори.

Діапазон мішаного хору охоплює більше чотирьох октав від Ля контроктави до До третьої октави. Крайні низькі звуки діапазону від Ля контроктави до Фа великої октави використовуються, головним чином, у творах а capella в нюансі *p* і *pp*. Верхній звук діапазону мішаного хору – До третьої октави – трапляється досить рідко й переважно у творах із супроводом, причому на нюансі *ff*.

Мішаний хор має велику динаміку звука від ледь чутного піанісимо до потужного фортисимо. Дуже великі технічні можливості мішаного хору – від найскладніших багатоголосних гармонічних і поліфонічних творів до виконання віртуозних оркестрових творів у перекладенні для хору а capella.

Виконання творів, які потребують широкого дихання й кантиленного, протяжного співу, дають змогу показати красу звучання мішаного хору з багатством тембрових відтінків і тонкістю нюансування.

Партитури для мішаного хору можуть бути записані на 2-6 нотних рядках.

Мішані хори мають значне поширення. Це аматорські, самодіяльні, професійні й навчальні хори. Хорова література для такого типу співочих колективів є в достатній кількості.

Мішані хори, які співають у народній манері, не мають такого широкого діапазону, але вирізняються своєрідним звучанням і характерним тембровим забарвленням.

Вокальна робота в хорі

Хоровий спів являє собою найсприятливішу форму навчально-музичної діяльності для розвитку музичного слуху, музичної пам'яті, почуття ритму. У процесі хорового співу розвиваються не лише музичні здібності, але й увага, творча активність, цілеспрямованість, художній смак у сприйнятті прекрасного, тобто ті властивості, що мають значення для розвитку особливості дитини й підлітка. Хоровий спів сприяє також оволодінню культурою мовлення, виробленню правильної, чіткої, виразної вимови.

Виразність хорового виконання дітей залежить від того, як їх навчили володіти необхідними художньо-виконавськими навичками й уміннями. Проспівати пісню може будь-яка людина, але художньо виконати, тобто виразно передати думки й почуття, закладені в пісні, може лише той, хто оволодів основними співацькими навичками.

Навчання хоровому співу передбачає оволодіння як вокальними, так і хоровими навичками. До вокальних навичок належать: 1) співацька установка; 2) дихання; 3) звукоутворення; 4) звуковедення; 5) дикція.

Навички строю й ансамблю, а також розуміння диригентських жестів учителя або керівника хору складають хорові навички. У процесі співу вокальні й хорові навички взаємодіють один елемент зумовлює інший. Дійсно, без правильного відтворення звука не можна говорити про чистоту інтонування, а без розуміння диригентського жесту не буде злагодженого спільного виконання.

Хоровими навичками діти оволодівають тільки в колективі на уроках музики й у шкільному хорі, а також на музичних заняттях у дитячому садку. Вокальні навички кожна дитина здобуває індивідуально в хорі. Всі ці навички набуваються й засвоюються в єдиному, нерозривному комплексі з тією лише різницею, що на початковому етапі роботи з хором більше уваги приділяється оволодінню вокальними навичками, а пізніше – хоровими.

Робота над звукоутворенням і прийомами звуковедення переплітаються з роботою над дикцією і фразуванням. Чітка артикуляція голосних, ясне промовляння приголосних і виразне фразування забарвлюють звучання хору, збагачують хоровий стрій, зміцнюють ансамбль, ведуть до високохудожнього виконання хорового твору.

Чіткість дикції під час співу залежить від правильної вимови. Проте співацька дикція вирізняється від мовної тим, що спів ґрунтується на голосних звуках, а приголосні вимовляються чітко й коротко. У дітей та самодіяльних хористів часто спостерігається відсутність виразної дикції не лише під час співу, але й у мовленні, тому при навчанні вокальної дикції велика увага приділяється чіткій артикуляції голосних і ясній вимові приголосних.

Причиною поганої дикції може бути млявість і малорухомість язика й губ, затиснутість нижньої щелепи, скутість м'язів обличчя й шиї та недостатнє або неправильне відкриття рота. Залежно від причин недоліку дикції обираються вправи.

Головне завдання керівника хору в роботі над дикцією – повне фізичне звільнення артикуляційного апарата від напруження.

Основою співацького звука є голосні. Виховання співацького голосу починається з роботи над формуванням голосних, які вирізняються від мовних рівномірністю за округлення і дзвінкістю звучання.

Активна вимова приголосних викликає посилене скорочення м'язів ротоглотки, завдяки чому зростає дзвінкість голосних під час співу. У сценічному мовленні й вокальній дикції велике значення має чітка вимова приголосних, тому що від цього залежить утворення мовних і співацьких формант, які роблять голос яскравим і гучним.

Основна мета роботи хормейстера полягає в тому, аби навчити учасників хору співати усвідомлено й художньо виразно. Вокально-хорова музика є синтезом музики і слова. Виконавці мають оволодіти двома текстами – музичним і літературним – настільки, що обидва тексти дійшли до слухача, причому виконавці повинні донести до слухача не лише слова, а й думки, втілені в них, тобто подати текст усвідомлено, логічно правильно.

Чітка дикція є засобом розкриття змісту твору і одним із засобів виразності у створенні художнього образу. Головне технічне завдання хору – виробити правильну вимову тексту. Водночас механічна чіткість дикції призводить до беззмістовного скандування тексту й залишає слухача байдужим до змісту твору.

Робота над усвідомленим передаванням тексту передбачає:

1. розставлення логічних наголосів у реченнях;
2. дотримання обов'язкових наголосів у словах.

Розспівування хору має практичне значення – це вокально-слухова настройка співаків на початку занять або перед концертом.

Завдання розспівування такі:

- виховання високої співацької позиції;
- формування навичок різних засобів звуковедення;
- розширення діапазону;
- вирівнювання голосних;
- розвиток технічної рухливості голосу;
- злиття тембрів і рівноваженість сили всіх голосів у хоровах партіях;
- чистота інтонування інтервалів та акордів;
- розвиток навичок співу в різних динамічних відтінках;
- розігрівання й настройка голосового апарата.

Вправи для розспівування хору можуть бути унісонними й гармонічними, з інструментальним супроводом і без нього. Розрізняють такі види розспівувань для хору: унісонний спів гам, тетрахордів, секвенцій на всі склади; гармонічні сполучення на всі голосні і склади; виконання вправ з різними динамічними відтінками й на різні штрихи.

Вправи можуть бути складені спеціально або дібрані з вокально-хорової літератури, але в будь-якому разі ці вправи повинні бути лаконічними, легко запам'ятовуватися й мати чітко визначені завдання.

Керівникові не варто захоплюватися великою кількістю розспівувань, бо в цій справі важливішим є застосування різних прийомів, що мають різні цілі й завдання. Одне і теж саме розспівування можна використати для розв'язання кількох завдань вокально-хорової техніки, наприклад: одностайність вступу, ланцюгове дихання, спів з різним характером і прийомами звуковедення, спів на різні склади, зіставлення нюансів тощо.

Основний музичний інструмент

Поняття інструментальної техніки у широкому та вузькому значенні, її індивідуальний характер. Принципи та розвиток інструментальної техніки.

Визначення недоліків фортепіанної техніки та накреслення шляхів її подолання. Важливо урахувати: посадку за інструментом; організацію рухів піаніста; вправи за інструментом; засади звуковилучення: дугові рухи, бокові рухи, штрихи. Формула Шопена (e-fis-dis-ais-h); принципи та розвиток фортепіанної техніки; техніка вправ; вправи як психолого-фізіологічний процес; психічна природа формування технічних навичок; автоматизація ігрових навичок та роль свідомості у цьому процесі; метод технічного розчленування, прийоми варіювання та типи варіантів; класифікація видів фортепіанної техніки. Етюди інструктивні та художні (віртуозно-концертні); принципи роботи над інструктивними етюдами; мелізми. (визначення, класифікація та правила розшифрування); мордент та його різновиди; форшлаг; групето, трель; стильова належність виконання мелізми; техніка *martellato*; техніка репетиції.

Усвідомлення інструментальної техніки як системи принципів організації та вдосконалення піаністичного апарату. Вдосконалення піаністичного апарату для покращання віртуозних можливостей. Фортепіанна техніка як система організації та вдосконалення піаністичного апарату. Роль поліфонії у загально-музичному та піаністичному розвитку майбутнього вчителя музики. Клавірна творчість Й. С. Баха. Провідні

принципи артикуляційної промови, динаміки творів Й. С. Баха. Поліфонічна багатоплановість як типова властивість фортепіанної фактури. Огляд еволюції артикуляційної символіки. Провідний артикуляційний принцип епохи бароко. Вивчення артикуляційної символіки епохи рококо та бароко. Еволюція артикуляційної символіки. Провідний артикуляційний принцип епохи, бароко-розчленованість вимови. Штрих *nonlegato* з розмаїттям його відтінків. Збагачення клавірної музики Й.С. Баха технікою *martellato*; спрямування музичних творів у бік поглиблення філософської концепції. Розробка нових прийомів викладання та розвитку музичного матеріалу; розвиток контрапункта як вищої ступені поліфонічної мови. Індивідуалізація голосів, запровадження імпровізаційних та імітаційних форм. Удосконалення фуґи та сюїти. Ставлення до артикуляції та ритму як до найсуттєвіших засобів виразності.

Педагогічно-виконавська інтерпретація клавірних творів Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, К. Глюка.

Чинники розвитку артикуляційної промови на різних історичних етапах: артикуляційна природа клавірних інструментів, панівний жанр епохи, наслідування артикуляційних особливостей людського голосу.

Риси стилю віденських класиків. Твори Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. В. Бетховена.

Особливості будови сонатного *Allegro*: експозиція, розробка, реприза. Порівняльні характеристики творів В. Моцарта та Л. Бетховена.

Стильові особливості творів віденських класиків: монументальність, бла-городна простота стилю, ясність раціоналізму творчості, урівноваженість, гармонійність композиції.

Розквіт жанру сонати. Оркестральне мислення Л. Бетховена. Особливості будови сонатного *Allegro*. Порівняльні характеристики творів В. Моцарта та Л. Бетховена. Аналіз сонат з метою знайти у стилістиці композиторів спільність та відмінність.

Будова сонатного *allegro*, тематика, характерна відточеність форми та концентрованість виразу у творах В. Моцарта. Збагачення образного смислу, загострення конфліктного початку, динамізація, монументальність розробки, використання оркестрових заходів письма у Л. Бетховена.

Ритм як художньо-змістовна, емоційно-виражальна категорія сонати Л. Бетховена.

Вивчення та аналіз ритму як емоційно – виражальний, змістовно категорії. Виховання темпоритму (музичної пульсації) у єдності складових: темпу, акцентування, співвідношення тривалості у часі.

Основні темпові позначення. Метроном. Ритмоволя, темповоля (за К.Мартісеном). Характеристика, розвиток музичного твору. Головне, формотворче місце ритму у фортепіанних сонатах Л.Бетховена.

Стильові ознаки фортепіанних творів західно-європейських композиторів-романтиків кінця ХУІІІ – поч. ХІХ ст. Ф.Ліста, Ф.Мендельсона, Ф. Шопена, Ф.Шуберта, Р.Шумана.

Засоби фортепіанної виразності, притаманні творам доби романтизму.

Зв'язність артикуляційної промови (панівність штриха legato). Хвильоподібна динаміка. Гармонійна (фактурно-необхідна, “романтична”) педаль. Створення звукового образу-настрою за допомогою педалізації. Втілення задуму за умови досягнення цілісності форми, бездоганної витонченості та належного звуковилучення.

Мистецтво rubato та Агогіка – важливі засоби музичної виразності епохи романтизму.

Оволодіти мистецтвом rubato. Досягнення свободи музично-ритмічного руху. Мистецтво rubato як важливий засіб музичної виразності епохи романтизму. ”Вільна організованість”(Ф.Ліст про Ф.Шопена) – характерна риса виконавського стилю Ф. Шопена. Завдання лівої та правої руки у роботі над rubato.

Особливості педалізації у творах композиторів-романтиків.

Знайомство з педалізацією у романтичних творах. Основний принцип: єдність (спільність) образу – одноманітність педалі. Створення звукового образу-настрою за допомогою педалі.

«Багатопланова» властивість педалі. Аналіз педалізації у творах Ф.Шопена, Ф.Ліста, Р. Шумана.

Стильові ознаки творів західноєвропейських композиторів пост романтичної та імпресіоністичної доби кінця ХІХ – поч.ХХ ст. Фортепіанний доробок І.Брамса, Е.Гріга, К.Сен-Санса, С.Франка А.Дворжака, К.Дебюссі, М.Равеля.

Формування навичок подолання технічних труднощів педалізації (незбіжність педалі з метроритмічною структурою фрази, безперервність «фону» та «дихання» мелодії, виокремлені басы, стрибки, широкі арпеджізовані акорди).

Становлення української класичної фортепіанної школи. Сильові ознаки фортепіанних творів М.Лисенка.

Вивчення стильових ознак української фортепіанної школи. Українська класична фортепіанна школа : поєднання європейських стильових здобутків та національних традицій.

Творчий доробок сучасників М.Лисенка: П.Щуровського, музично-просвітницька діяльність В.Пухальського, М.Тутковського. Створення національної музичної школи, фортепіанна лірика Я.Степового.

Фортепіанні твори М.Лисенка. Спирання на традиції західно-європейської фортепіанної культури та збереження національних здобутків.

Пісенність як панівний принцип організації музичного матеріалу, використання фольклорного тематизму, ладо-гармонічних засобів. Фортепіанні обробки народних пісенно-танцювальних мелодій.

Українська фортепіанна музика кінця ХІХ – початок ХХ ст. Творчість В.Косенка, С.Людкевича, С.Майкапара, Л.Ревуцького.

Проаналізувати риси стилю української фортепіанної музики для більш грамотної інтерпретації. Розвиток класичної традиції у творчості В.Косенка, С.Людкевича, С.Майкапара. Аранжування українських народних мелодій в рамках різних жанрів, народно-національний мелос, програмність – провідні стилістичні риси музичних творів кінця ХІХ – поч. ХХ ст.

Український імпресіонізм у фортепіанних творах В.Барвінського, Л.Ревуцького.

Розвиток жанрів фортепіанної мініатюри. Образно-тематичні групи: пісенно-лірична, картинно-характеристична, загострено – психологічна. Риси експресіонізму у доробку Б.Лятошинського.

Методика музики.

Музика як вид мистецтва. Інтенаційна природа музики.

«Будівельний матеріал» музики. Загальне визначення звуку як фізичного явища та відчуття. Класифікація звуків. Якості та властивості музичного звуку.

Музична система: діапазон, регістри, звукоряд, октави, знаки альтерації. Поняття обертопу. Натуральний звукоряд. Його вплив на особливості класичної музичної системи.

Музичний стрій. Загальне визначення. Історичні етапи розвитку музичного строю: піфагорів стрій, гармонічний, темперований стрій. Стрій та музичний слух.

Зміст у музиці. Узагальнення внутрішньої сутності речей, подій, дій, проблем людського буття, а також його процесуальності. Зображальні ефекти в музиці як засіб передачі внутрішнього, емоційного стану.

Виховна роль музики.

Категорія інтонації у філософсько-естетичному аспекті. Музична інтонація як засіб художнього пізнання дійсності, основа художнього образу в музиці, єдність його ідеальної сутності й матеріального (звукового) втілення. Інтонаційний словник епохи. Інтонаційна криза.

Музична інтонація у вузькому розумінні. Психофізіологічні основи інтонування. Психічне життя людини як змістовний наповнювач і збудник розвитку інтонаційної звукової форми. Первинні праїнтонації – сміх, крики, плач, подихи, вигуки тощо.

Мовна й музична інтонації: загальні властивості і функції їх (характеристична, емоційна, логічно-сміслова, синтаксична, жанрово-ситуаційна). Специфіка музичної інтонації, яка поєднує звук і смисл. Семантичний рівень розуміння музичної інтонації.

Основні засоби музичної виразності: лад і тональність, ритм, гармонія.

Визначення *ладу*. Лад як специфічний музичний засіб, аналога якому не існує в інших видах мистецтва. Вказівка на факт системної висотної організації музичних звуків, утвореної в результаті їхньої функціональної супідрядності – головна у визначенні ладу.

Огляд ладових систем: Монодичні ладові системи (тетрахорди, грецькі лади, церковні лади); Система гексахордів як ладова модель; Натуральні семиступеневі лади; Лади української музики; Ладно-гармонічна система, її особливості.

Загальні ладові характеристики (стійкість – нестійкість, опорність – неопорність). Функціональна одиниця ладу (монодичні та гармонічні лади, октавні та неоктавні, централізовані та нецентралізовані).

Модальність і тональність як історичні етапи ладового розвитку.

Універсальність поняття «*ритм*». Специфіка ритму в деяких видах мистецтва: ритм у поезії, у художній прозі, у живопису. Ритм у музиці як взаємовідношення музичних тривалостей, первинних елементів музики.

Принципи часової музичної організації та їх історична мінливість (часовимірвальна та акцентно-регулярна ритміка).

Метр у музиці. Дводольність і тридольність. Розмір як конкретне вираження метру. Прості, складні, змішані, перемінні метри і розміри. Поліметрія.

Ритмічний рисунок як послідовність музичних тривалостей, узятя окремо від висотних співвідношень звуків. Ритмічний рисунок як ознака певного жанру. Деякі ритмічні рисунки. Синкопа.

Універсальність категорії «гармонія». Загально-естетичні тлумачення терміну та його більш спеціальні значення.

Основні елементи гармонії:

1. *Інтервали*. Прості та складені інтервали. Виклад інтервалів. Мелодичні та гармонічні інтервали. Їх виражальність. Консонанси і дисонанси. Діатонічні та хроматичні інтервали. Обернення інтервалів. Інтервали на ступенях натуральних та гармонічних ладів. Їх розв'язання. Характерні інтервали. Альтеровані інтервали.

2. *Акорди*. Загальне визначення акорду. Історичні погляди на структуру акорду. Класифікація акордових структур (огляд). Акорди терцієвої будови:

- a. Тризвуки, їх види, обернення.
- b. Септакорди, їх види, обернення.
- c. Нонакорди, терцієві багатозвуччя.

Виразальна сила гармонії. Ладова функціональність та фонізм.

Основні засоби музичної виразності: мелодія, поліфонія, фактура

Сутність *мелодії*. Мелодія як головний носій інтонаційного смислу в музиці, первинні інтонаційні зв'язки мелодії з мовою, градація типів інтонуванні від мови до мелодії (декламація, мелодекламація, ритмодекламація, нотована декламація, *sprechgesang* – „мовний спів”, речитатив, декламаційна мелодія, кантиленна мелодія).

Мелодія як комплексне явище музики, єдність її інтонаційної та конструктивної організації.

Процесуальна лінеарність мелодії, єдність просторово-часової координати в музиці.

Визначення мелодії і її структурний каркас. Інтервальна структурованість мелодичної лінії.

Види мелодичного рисунка. Характеристика мелодичної хвилі, положення мелодичної вершини і кульмінації (вершина-виток, вершина-горизонт, вершина-кульмінація), точка золотого перетину.

Мелодико-синтаксичні структури: Періодичність (aaaa), пара і ланцюжок періодичностей (aавв, ааввсс); зіставлення з повтором (авв, авв'); переміна вчетверте (втретє) – ааав (аав); підсумовування; подрібнення; подрібнення із замиканням.

Поліфонія і гомофонія: термінологічний аспект. Поліфонія і гармонія, їх діалектичне взаємопроникнення.

Загальні принципи поліфонії: принцип безперервності поліфонічного викладу; принцип контрасту; єдність поліфонічних голосів.

Види поліфонії: контрастна (різномелодична); імітаційна поліфонія; підголоскова поліфонія.

Історичний огляд розвитку видів багатоголосся. Ранні форми багатоголосся: відгалуження від основного мелодичного стрижня, паралельний двоголосний органум, бурдон, фобурдон, дискант. Розквіт зрілого поліфонічного багатоголосся (XV – XVI ст.) та інтонаційно-стилістичні особливості строгого стилю. Наступний етап поліфонічної історії – «вільний стиль» (кінець XVI – середина XVIII ст.). Складне (синтетичне) багатоголосся наступних часів, що об'єднує водночас поліфонічні й гомофонно-гармонічні принципи письма.

Виразальні можливості поліфонії.

Поняття музичної *фактури*. Три координати фактури – вертикаль (висотно-регістрове співвідношення голосів), горизонталь (час звучання деталей фактури), глибина (розмежування звучання на „передній”, „середній” та «задній» плани). Фактура як організатор специфічного художнього простору в музиці.

Фактура і композиція.

Фактура і склад. Музичні склади як принципи фактурної організації та цілісні системи музичного мислення. Основні музичні склади: монодичний; гетерофонія; поліфонічний склад (підголоскова поліфонія, контрастна та імітаційна); гомофонно-гармонічний склад з чіткою диференціацією голосів на мелодію, бас та гармонічні голоси.

Компоненти фактури та їх функції. Фактура і жанр. Виразальна і формотворча роль фактури.

Техніки композиції в музиці XX століття. Особливості сучасної нотації.

Основні різновиди техніки композиції в музиці 20 століття:

- Хроматична тональність (ускладнення акордики, “емансипація дисонансу”, нові ладові структури) і модальність, типологія тональних структур;
- Атональність як відмова від специфічних ознак класичної моделі тональності;
- Серійність як метод композиції 12-ма тонами (додекафонія), особливості серії, засоби роботи з серією, серіальність та пуантилізм;
- Алеаторика та сонористика.

Пошук нових способів нотації у зв'язку з розвитком нових течій у музичній творчості та реформуванням музичної лексики. Нові знаки, що закріпилися у музичній практиці (повторення звукових груп, уповільнення темпу, гліссандо по білих та чорних клавішах, повторення звука, ритмічного рисунка, найвищий і найнижчий звуки, довільна імпровізація, кластер тощо).

Музичні здібності: сучасні підходи до класифікації. Діагностика музичних здібностей: традиційні підходи та нові технології.

Здібності як якості мозку відображати об'єктивний світ, каналізуючи ці якості по конкретних психічних функціях. Вони не можуть бути привнесені ззовні, а завжди несуть у собі відбиток індивідуальності; зовнішні впливи обов'язково переломлюються через її внутрішні умови, а також певною мірою входять до складу вихідних умов навчання, створюючи якісну своєрідність – індивідуальний профіль обдарованості.

В основі музичних здібностей лежать задатки, які є поєднанням вроджених утворень правої та лівої мозкових півкуль. Музичні задатки є якісною властивістю психічних функцій (перцептивної, психомоторної, емоційної тощо), становлять частину природної організації індивіда і розвиваються в процесі його життя в конкретних соціальних умовах

Музично-слухові здібності характеризуються складними просторово-часовими відношеннями, пов'язаними з роллю рухів у сприйманні простору й часу, пластичності кінестезії. Складна акустична просторово-часова організація музичного звучання визначає, в свою чергу, їх структурну наповненість, яка окрім ладового, музично-ритмічного чуття, музично-слухових уявлень, включає звукообразність сприймання й уяви, відчуття тембру, цілісність сприймання, музичну пам'ять тощо.

Музично-естетичні здібності своїми функціями виходять за межі музичної діяльності, але безпосередньо з нею пов'язані. Разом з музично-

слуховими здібностями вони складають єдиний синкретичний комплекс музичності, поділ якого може бути лише умовним.

Залежно від конкретної музичної діяльності, якою займається дитина (сприймання, виконання, творчість), їй необхідні й інші музичні здібності (цілісного й диференційованого сприймання, чистоти співацьких інтонацій, якості звукоутворення у співі, пластичності моторного апарату, творчих уявлень, здібностей до творчості тощо). Формування означених здібностей повинно здійснюватися у нерозривній єдності з музично-слуховими та музично-естетичними здібностями.

Музичність розвивається в онтогенезі як система загальних та спеціальних здібностей, що тісно взаємодіють між собою.

Нерівномірність розвитку окремих компонентів музичності і компенсація одних здібностей іншими створює відповідні педагогічні проблеми, розв'язання яких потребує діагностики та постійної кореляції музично-виховного процесу.

Основні методики діагностування музичних здібностей: системи тестових завдань С.Науменко, В.Анісімова, А.Зіміної та ін.

Музично-педагогічні концепції та системи музичного виховання школярів.

Система музично-ритмічного виховання Е.Жак-Далькроза. Основою музики Е.Жак-Далькроз вважав ритм, а головним розвиваючим фактором музичного розвитку – формування меторитмічного почуття. На його думку, розвиваючи почуття ритму, можна створити умови для формування й інших музичних здібностей дітей. Зв'язки ж ритмічного начала з темпом, динамікою, фразуванням та формою музичного твору дозволяють освоїти корінні властивості музики, розвинути загальну емоційність та художній смак дитини.

Будучи головною ланкою музично-педагогічної системи, ритміка (або ритмопластика, евритміка – зв'язок музики з рухом) у швейцарського вченого водночас виступала в органічній єдності із сольфеджіо та імпровізацією. Ритм розглядався педагогом як провідний виховуючий чинник і розумівся у широкому значенні – як часовий та акцентний елемент мелодії, гармонії, фактури, тематизму та інших елементів музичної мови. Власне зв'язок ритму з усіма іншими елементами музичної мови, зі структурою і формою твору, а головне – з виразним характером усіх елементів і співвідношень надає системі Жак-Далькроза особливої цілісності й широти комплексного впливу на особистість.

Елементарне музикування як основа розвитку музичних здібностей за системою Карла Орфа. На думку К.Орфа, музичне виховання не повинне обмежуватися розвитком слуху, ритму, слуханням музики, навчанням співу і гри на інструментах. Завдання музичного виховання – стимулювати і спрямовувати творчу фантазію, уміння імпровізувати, творити у процесі індивідуального і колективного музикування. Так, на перше місце в концепції К.Орфа вийшла творчість, або елементарне музикування.

Педагогічні принципи К.Орфа втілені у методичному збірнику під назвою “Schulwerk” (назва походить від двох німецьких дієслів “wirken” і “schulen” – „діяти” і „навчати”, тобто „навчати в дії”). Це п’ятитомне зібрання найпростіших партитур для дитячих інструментів, пісень для хорового виконання в інструментальному супроводі, вправ у вимові та декламації, ритмічних вправ, театралізованих сценок.

Розвиток музичних здібностей молодших школярів за системою музичного виховання З.Кодая. Провідна думка – опора на фольклор істотно впливає на розвиток здібностей, використання цього багатогранного явища, навіть через окремі види діяльності (сольфеджіо, хоровий спів), дає значні результати й виступає одним із головних чинників розвитку музичності, забезпечує виховання музичного слуху, музичного сприймання, музично-слухових уявлень.

Головним видом музичних занять на думку З.Кодая має стати хоровий спів, якому надається визначальне й універсальне значення. Хоровий спів забезпечує виховання музичного слуху, музичної сприйнятливості. Музичних явлень у процесі музичної діяльності, крім того, людський голос, цей найдоступніший і найкращий „інструмент” має включити всіх учнів до активного музичного життя .

Музична педагогіка України. Огляд музично-педагогічних концепцій українських музикантів К.Стеценко, М.Леонтовича, В.Верховинця.

Шляхи розвитку музичних здібностей молодших школярів.

Музичний слух як провідна музична здібність. Його компоненти: перцептивний, пов’язаний з сприйняттям мелодичного руху (ладове чуття), та репродуктивний (здатність до слухової уяви мелодії).

Види музичного слуху: абсолютний, активний слух, абсолютний пасивний, відносний слух, гармонійний, мелодійний.

Музично-слухові уявлення як здатність довільно користуватися слуховими уявленнями, які відображають звуковисотний рух, їх місце у структурі музичності.

Ладове почуття як емоційний компонент музичного слуху, здібність переживати ладові функції окремих звуків мелодії, тяжіння між звуками.

Шляхи розвитку музичного слуху.

Музичне сприймання як складний багаторівневий процес, зумовлений не лише музичним твором, а й духовним світом людини, яка сприймає цей твір, її досвідом, рівнем розвитку, психологічними особливостями тощо. В основі сприймання музики лежать психофізіологічні закономірності, характерні для сприймання людини взагалі. Воно має рефлекторну природу, є аналітико-синтетичною діяльністю, здійснюється під впливом об'єктів зовнішнього середовища, як і всі види сприймань (зорові, слухові, смакові, нюхові, тактильні) носить активний характер.

Сучасні підходи до розвитку музичного сприймання.

Розвиток музичної творчості молодших школярів

Творчість як діяльність, яка породжує щось якісно нове, те, що відрізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю; творчість проявляє себе в різноманітних формах: це і діяльність активного переутворення в сфері матеріального виробництва, і духовна діяльність у пізнанні, в мистецтві, соціально-політичних відношеннях та ін.;

У психології творчість вивчається як психологічно складний процес, що існує як синтез пізнавальної, емоційної та вольової сфер людської свідомості, а також тісно пов'язаний з властивостями особистості (характером, здібностями, інтересами та ін.). Питання творчості, творчої діяльності, найбільш можливої реалізації творчого потенціалу – у центрі уваги педагогічної науки, тому що творчий процес тренує та розвиває пам'ять, мислення, спостережливість, логіку, інтуїцію – життєво важливі якості особистості. Крім того, творчість передбачає відмову від стереотипу, опирається на природну активність дитини.

За допомогою комплексу педагогічних впливів можна активно розвивати творчі здібності молодших школярів, у тому числі музичну творчість.

Шляхи розвитку музичної творчості молодших школярів у різних видах музичної діяльності: під час вокально-хорового співу, гри на елементарних музичних інструментах, рухання під музику та слухання музики.

Стиль і жанр в музиці. Принципи художнього впливу музичного мистецтва.

Музичний стиль як система музичного мислення, ідейно-художніх концепцій, образів і засобів їхнього втілення, що виникає на певній соціально-історичній основі та пов'язана з певним світоглядом.

Музичні жанри як види музичних творів, що історично склалися у зв'язку з різними соціальними функціями музики, з певними типами її змісту, її життєвим призначенням, умовами її виконання та сприйняття.

Відпрацьовування в межах різних жанрів типових жанрових засобів /ритмічних зворотів, форм акомпанементу, видів фактури та ін./.

Музичний твір як єдність змісту і форми. Зміст – художнє втілення у творі суспільно-історичної дійсності, типових характерів, почуттів, думок, переживань. Музична форма як цілісна система музичних засобів, що використовуються для втілення змісту твору. Музична форма у більш тісному значенні як композиційний план твору, співвідношення його частин. Дві сторони музичної форми: процесуально-динамічна, обумовлена часовою природою музики; архітектонічна, що пов'язана з результативним сприйняттям форми як цільної структури.

Загальні принципи художнього впливу: принцип множинного та концентрованого впливу, здобуття важливого виразного ефекту за допомогою кількох засобів; принцип сполучання функцій, дія важливих художньо-виразних засобів для здобуття декількох ефектів; дотримання інерції сприйняття; порушення інерції сприйняття.

Питання комплексного кваліфікаційного екзамену з мистецтва:

1. Музика як вид мистецтва, її виховні, освітні та розвиваючі можливості. Виховна роль музики.

2. Інтонаційна природа музичного мистецтва. Мовна і музична інтонації, загальні властивості і функції їх. Специфіка музичної інтонації. Використання інтонаційної теорії у музичному вихованні школярів.

3. Основні засоби музичної виразності: лад і тональність. Еволюція ладоутворення. Чуття ладу та його місце у системі музичних здібностей школярів. Основні підходи до розвитку ладового почуття школярів.

4. Ритм як універсальна категорія мистецтва. Ритм у музиці. Метр у музиці. Ритмічний рисунок. Чуття ритму та його місце у системі музичних здібностей школярів. Основні підходи до розвитку ритмічного почуття школярів.

5. Сучасні техніки композиції: розширена тональність, атональність, серійна техніка, алеаторика. Особливості сучасного нотопису. Вивчення сучасної музики у загальноосвітній школі.

6. Стиль і жанр в музиці. Основні принципи художнього впливу музичного мистецтва.

7. Українська народно-пісенна творчість та її вивчення на уроках музики у початкових класах.

8. Календарно-обрядові та історичні українські пісні. Жанрові особливості, риси стилю. Значення народної творчості у навчально-виховному процесі початкової школи.

9. Художні здібності: сучасні підходи до систематизації та класифікації.

10. Розвиток ладових та звуковисотних уявлень у молодших школярів.

11. Розвиток почуття ритму учнів початкових класів.

12. Педагогічні умови розвитку музичного слуху школярів.

13. Види музичної діяльності на уроках музики у початкових класах: загальний огляд.

14. Використання інтеграції мистецтв на уроках музики у початкових класах.

15. Вокально-хорова діяльність молодших школярів: основні вокальні та хорові навички. Проблеми розвитку вокально-хорових навичок на уроках музики.

16. Дитячий голос. Його особливості. Питання охорони дитячого голосу.

17. Методичні прийоми використання дитячих музичних інструментів на уроках музики.

18. Музично-рухове виховання учнів початкових класів.

19. Розвиток музично-творчих здібностей молодших школярів у різних видах музичної діяльності.

20. Вивчення музичної грамоти на уроках музики: основні принципи та методичні підходи.

21. Сприймання музики учнями початкових класів.

22. Особливості сприймання музики учнями 5-7 класів.

23. Використання наочності на уроках музики.

24. Позакласна музично-виховна робота у школі. Принципи, цілі і завдання.

25. Планування та облік музичної роботи в школі.
26. Вимоги до музичного виховання учнів початкових класів.
27. Вимоги до музичного виховання учнів 5-7 класів.
28. Проблеми розвитку музичних здібностей у зарубіжних концепціях музичного виховання школярів.
29. Музично-педагогічна концепція К.Орфа. Провідні ідеї, реалізація творчого підходу до музичного виховання дітей. Використання елементів системи К.Орфа на уроках музики у вітчизняних школах.
30. Розвиток музичних здібностей за системою З.Кодая: використання принципів релятивної сольмізації, опора на народну творчість. Використання елементів системи З.Кодая на уроках музики у вітчизняних школах.
31. Система музичного виховання Ж.Далькроза: основні принципи та методичні підходи.
32. Розвиток вітчизняної музичної педагогіки у 20 столітті. Загальні тенденції. Видатні імена.
33. Традиції української музичної педагогіки кінця 19-початку 20 ст.
34. М. Д. Леонтович, його творчість та педагогічна діяльність.
35. В. Верховинець та його погляди на музичне виховання молоді.
36. Я. Степовий та К. Стеценко, їх внесок в хорову музичну культуру України та вітчизняну музичну педагогіку.
37. М.В.Лисенко – основоположник української класичної музики. Огляд творчості. Вивчення музики М.Лисенка у загальноосвітній школі.
38. Дидактичні принципи музичного виховання в школі.
39. Завдання художнього виховання в 1 класі. Вимоги до вмінь і навичок.
40. Нові програми з мистецтва: загальний огляд, нові підходи до художнього виховання підростаючого покоління.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

ВАРІАНТ

ПОСТАНОВКА ГОЛОСУ

ОБЕРІТЬ ОДНУ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ.

1. Як називається виконання співаками музики без слів?

а) речитатив; б) арія; в) пісня; г) вокаліз.

(1 б.)

2. Жанр, який поєднав у своєму творі звучання оркестру із самотнім співом народного хору?

а) рок-опера; б) мюзикл; в) фолк-опера; г) оперета.

(1 б.)

ОБЕРІТЬ ДЕКІЛЬКА ПРАВИЛЬНИХ ВІДПОВІДЕЙ.

3. Оберіть типи жіночих співацьких голосів в хорі?

а) тенор; б) сопрано; в) баритон; г) бас; д) альт.

(2 б.)

УСТАНОВІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ.

4. Установіть відповідність між сучасними видами музичного мистецтва та її художньо-інтонаційними образами:

1.Симфоджаз	а) Музика, створена з використанням електронних інструментів та комп'ютерних музичних програм.
2.Рок-музика	б) Напрямок симфонічної музики, що органічно поєднує характерні риси європейського симфонізму із джазовими виконавськими елементами.
3. Електронна музика	в) Музично-сценічна вистава, в якій поєднуються різноманітні жанри і виражальні засоби естрадної та побутової музики, хореографічного, драматичного і оперного мистецтва.
4.Рок-опера	г) Узагальнена назва низки напрямків популярної музики другої половини ХХ століття, що походять від рок-н-ролу та ритм-енд-блюзу;
д) Музика, створена з використання народних музичних інструментів.

(4 б.)

ВСТАВТЕ ПРОПУЩЕНІ СЛОВА.

5. Сопрано - партія у ... чи вокальному ансамблі, яка складається з ... жіночих або дитячих голосів. (2 б.)

ДОПОВНІТЬ ТВЕРДЖЕННЯ.

6. Особливості вокальної роботи у загальноосвітній школі як одного з провідних видів музично-естетичного виховання полягають у:... (10 б.)

МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

ОБЕРІТЬ ОДНУ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ.

7. Італійський скрипаль – віртуоз, композитор і гітарист 19 століття?

а) Ф. Ліст; б) Р. Шуман; в) Н. Паганіні; г) Ф. Шопен. (1 б.)

8. Ансамбль із семи виконавців?

а) секстет; б) квінтет; в) септет; г) квітет. (1 б.)

ОБЕРІТЬ ДЕКІЛЬКА ПРАВИЛЬНИХ ВІДПОВІДЕЙ.

9. Які музичні інструменти відносяться до мідних духових?

а) валторна; б) гобой; в) кларнет; г) тромбон; д) фагот. (2 б.)

УСТАНОВІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ.

10. Установіть відповідність між музичними творами і зарубіжними композиторами, що їх написали:

1. Е. Гріг;	а) Австрійський композитор, автор «Реквієму», опер «Дон Жуан», «Весілля Фігаро»;
2. В. Моцарт;	б) Французький композитор першої половини ХХ ст., автор «Болеро»;
3. Ф. Шопен;	в) Норвезький композитор, автор сюїти «Пер Гюнт»;
4. М. Равель;	г) Відомий польський композитор і піаніст ХІХ ст.;
д) Американський композитор, автор «Рапсодії в стилі блюз».

(4 б.)

ВСТАВТЕ ПРОПУЩЕНІ СЛОВА.

11. Інструментовка - виклад музичного ... для певного інструментального або вокально-інструментального складу, наприклад, ... (симфонічного, духового та ін.) або ансамблів. (2 б.)

ДОПОВНІТЬ ТВЕРДЖЕННЯ.

12. Музичний жанр – це багатозначна категорія, що характеризує: ... (10 б.)

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА КЛАСИЧНОГО ТАНЦЮ

ОБЕРІТЬ ОДНУ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ.

13. Урок хореографії починається і закінчується:

- а) мовним привітанням; б) ритмічними вправами; в) уклоном;
- г) іграми організованого порядку. (16.)

14. Parterre (в уроці класичного танцю):

- а) термін, що визначає максимальну величину руху;
- б) термін, який вказує, що виконується половина руху;
- в) термін, який вказує, що рух виконується по підлозі;
- г) термін, який вказує, що виконавець звернений обличчям до глядача;
- д) термін, який вказує, що рух виконується на повітря. (16.)

ОБЕРІТЬ ДЕКІЛЬКА ПРАВИЛЬНИХ ВІДПОВІДЕЙ.

15. Оберіть повільні темпи в музичних композиціях:

- а) Allegro; б) Adagio; в) lento; г) Presto; д) Moderato. (2б.)

УСТАНОВІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ.

16. Установіть відповідність між темпами в музиці та швидкістю виконання і характером руху музичного твору:

1. Повільні;	а) Moderato, andante, andantino;
2. Швидкі;	б) Adagio, lento;
3. Помірні;	в) Allegro, presto, vivo, vivace;
4. Дуже повільні;	г) Belcanto, consordino;
	д) Grave, largo. (4б.)

ВСТАВТЕ ПРОПУЩЕНІ СЛОВА.

17, Ригодон(фр. Rigodon) – французький танець провансальського походження. Музичний розмір або allabreve. Характер танцю – Був поширений в XVII ст. як частина танцювальної інструментальної сюїти, в балетах та балетних дивертисментах. (2б.)

ДОПОВНІТЬ ТВЕРДЖЕННЯ.

18. Принципи складання комбінацій екзерсису класичного танцю ґрунтуються на.... (10б.)

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАРОДНОГО ТАНЦЮ

ОБЕРІТЬ ОДНУ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ.

19. Положення рук, у якій руки розкриті в сторони, долоні звернені в гору (в народному танці):

а) I; б) II; в) III; г) підготовче положення. (16.)

20. Рух «мотузочок» характерний для:

а) литовського танцю; б) казахського танцю; в) грузинського танцю;
г) українського танцю. (16.)

ОБЕРІТЬ ДЕКІЛЬКА ПРАВИЛЬНИХ ВІДПОВІДЕЙ.

21. Оберіть швидкі темпи в музичних композиціях:

а) Allegro; б) Adagio; в) lento; г) Presto; д) Moderato. (26.)

УСТАНОВІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ.

22. Установіть відповідність між термінами народного танцю та відповідними рухами:

1. Виконується двома складними дробами правої і лівої ніг;	а) простий;
2. Виконується з пропущеною частиною такту;	б) половинний;
3. Виконується трьома простими ударами;	в) складний;
4. Виконується з ударом ноги і складним дробом;	г) мішаний;
	д) синкопований.
- (46.)

ВСТАВТЕ ПРОПУЩЕНІ СЛОВА.

23. ГОПАК (від вигуку «гоп») – ... народний танець. Розмір Виконується соло або групами в швидкому темпі з використанням віртуозних карколомних трибків. (2 б.)

ДОПОВНІТЬ ТВЕРДЖЕННЯ.

24. Українську народну творчість розподіляють на такі жанрові групи: (10 б.)

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

ОБЕРІТЬ ОДНУ ПРАВИЛЬНУ ВІДПОВІДЬ.

25. Український композитор, автор дитячих опер “Коза-Дерева”, “Пан Коцький”, “Зима і Весна”?

а) Я. Степовий; б) В. Верховинець; в) К. Стеценко; г) М. Лисенко. (1 б.)

26. Видатний український співак і композитор, автор опери “Запорожець за Дунаєм”?

а) Л. Ревуцький; б) С. Гулак-Артемівський; в) М. Лисенко; г) Я. Степовий. (1 б.)

ОБЕРІТЬ ДЕКІЛЬКА ПРАВИЛЬНИХ ВІДПОВІДЕЙ.

27. Вказати рівні художнього сприймання?

- а) диференційований; б) від легкого до важкого; в) комплексний;
г) порівняння; д) від важкого до легкого. (2 б.)

УСТАНОВІТЬ ВІДПОВІДНІСТЬ.

28. Установіть відповідність між видами музичного слуху та здатністю відчувати виразність музичної мови в єдності її компонентів:

1. Абсолютний активний слух;	а) Слух у його прояві щодо одноголосної мелодії;
2. Абсолютний пасивний слух	б) Слух у його проявах щодо співзвуч і до будь-якої багатоголосної музики;
3. Гармонійний слух;	в) Слух, що дозволяє без попереднього настроювання визначати висоту будь-якого звука;
	г) Слух у його проявах до слухання музичного твору;
4. Мелодійний слух;	д) Слух, який дозволяє людині визначати висоту звуків знайомого їй музичного інструменту. (4 б.)

ВСТАВТЕ ПРОПУЩЕНІ СЛОВА.

29. Народна музика - пісенне і музично-інструментальне народне ..., яке спирається на народні ..., що складаються історично й постійно розвиваються, і передається усно від покоління до покоління, від виконавця до виконавця. (2 б.)

ДОПОВНІТЬ ТВЕРДЖЕННЯ.

30. Образотворче мистецтво з методикою викладання – це педагогічна наука, адже предметом її дослідження є : (10 б.)

Результати здобувачів вищої освіти з кваліфікаційного екзамену визначаються у балах, що виставляються згідно з критеріями оцінювання, затвердженими в ДДПУ, а саме за 100-бальною шкалою та національною п'ятибальною шкалою для екзаменів «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», «неприйнятно»).

Кваліфікаційний екзамен оцінюється максимальною оцінкою у **100 балів**.

Критерії оцінювання кваліфікаційного екзамену:

– оцінки **«відмінно» (90-100 балів)** заслуговує здобувач вищої освіти, який продемонстрував всебічні, систематичні й глибокі знання навчально-програмного матеріалу, уміння без помилок виконувати завдання, передбачені програмою, опанував основну й додаткову літературу, рекомендовану навчальною програмою, засвоїв значущі для майбутньої кваліфікації підвалини основних дисциплін, виявив творчі здібності в усвідомленні, засвоєнні й застосуванні навчально-програмного матеріалу;

– оцінки **«добре» (75-89 балів)** заслуговує здобувач вищої освіти, який продемонстрував ретельне знання навчально-програмного матеріалу,

успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв основну літературу, рекомендовану навчальною програмою, показав систему засвоєних знань з дисципліни та здатність до їх самостійного поповнення й оновлення під час подальшої навчальної роботи й професійної діяльності;

– оцінки **«задовільно» (60-74 бали)** заслуговує здобувач вищої освіти, який продемонстрував знання основного навчально-програмного матеріалу в обсязі, потрібному для майбутньої роботи за спеціальністю, впорався з виконанням завдань, передбачених програмою, але припустився помилок у відповіді на екзамені та під час виконання екзаменаційних завдань, хоча має необхідні знання;

– оцінка **«незадовільно» (26-59 балів)** виставляється здобувачу вищої освіти, який має прогалини в знаннях основного навчально-програмного матеріалу, припустився принципових помилок у виконанні передбачених програмою завдань, і не може продовжувати навчання без виконання додаткових завдань з відповідної дисципліни;

– оцінка **«неприйнятно» (0-25 балів)** виставляється здобувачу вищої освіти, який не надав для перевірки потрібну кількість правильно виконаних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Законодавчі та нормативно-правові документи

1. Державний стандарт початкової освіти. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF/sp:max50:nav7:font2#n12>
2. Концепція «Нова українська школа від 27 жовтня 2016 р. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
3. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

(Хореографія)

1. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю. К.: 2018. С. 54–102.
2. Вірський П. П. У вихорі танцю. Репетиційний збірник. К. : 2019. 374 с.
3. Голдрич О. С. Методика викладання хореографії: навч. посіб. Львів: «Сколом», 2018. 84 с.
4. Голдрич О. Хореографія: Посібник з основ хореографічного мистецтва та композиції танцю. Львів: Край, 2018. 136 с.
5. Железнов С. Ритмика. Веселі уроки. К.: 2018. 348 с.

6. Кирилюк В. М. Педагогічні основи формування ДХК : [навч.-метод. посіб.] Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2019. 252 с.
7. Колногузенко Б. М. Методика роботи з хореографічним колективом. Частина 1. Хореографічна робота з дітьми : [навч.-метод. посіб.] Х.: ХДАК, 2018. 106 с.
9. Кривохижа А. М. Гармонія танцю: навчально-методичний посібник для студентів педагогічних навчальних закладів. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Вінніченка, 2017. 324 с.
10. Литвиненко В. А. Зразки народної хореографії : Підручник. 2-е вид. К. : Альтерпрес, 2018. 80 с.

(Мистецькі дисципліни)

Теорія музики

1. Андрєєва О. Основи музичної грамоти. Вид. 5, випр. і доп. К. : Музична Україна, 2018. 136 с.
2. Виноградов Г. Елементарна теорія музики і сольфеджіо. Ч.1 К. : Музична Україна, 2018. 362 с.
3. Побережна Г.І. Загальна теорія музики. К. : Вища школа. 2019. 315 с.
4. Смаглій Г.А. Основи теорії музики: підручник для навч. закл. освіти, культури і мистецтв. Харків : Факт, 2018. 366 с.
7. Павлюченко С. Елементарна теорія музики : Посібник для музичних шкіл та училищ. К. : Музична Україна, 2019. 289 с.
8. Побережна Г.І., Щериця Т.В. Загальна теорія музики : Підручник Київ: Вища школа, 2018. 354 с.

Постановка голосу. Диригування. Основний музичний інструмент.

1. Антонюк В.Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): *підручник*. К.: ЗАТ «Віпол», 2017. 174 с.
2. Антонюк В.Г. Постановка голосу: *навчальний посібник для студентів вищих музичних закладів*. К.: Українська ідея, 2020. 68 с.
3. Бриліна В., Ставінська Л. Вокальна професійна підготовка вчителя музики: *методичний посібник для викладачів і студентів вищих педагогічних і мистецьких закладів*. Вінниця: Нова книга, 2019. 96 с.
4. Голос людини та вокальна робота над ним: *монографія* / Авторський колектив кафедри співу Інституту мистецтв. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2020. 336 с.
5. Дорошок В.Д., Сливацький М.Ю. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя музики. Івано-Франківськ, 2017. 204 с.

6. Знаменська О.В. Культура мови у співі. К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 2019. 159 с.
7. Коломоєць О.М. Хорознавство: *навчальний посібник*. К.: Либідь, 2021. 168 с.
8. Маслій К. Виховання голосу співака: *навчальний посібник*. Рівне: РДК, 2019. 120 с.
9. Микиша М.В. Практичні основи вокального мистецтва. К.: Музична Україна, 2018. 80 с.
10. Можайкіна Н.С. Методика викладання вокалу. Хрестоматія: *навчальний посібник*. К.: Вид-во «Ліра-К», 2019. 216 с.
11. Можайкіна Н.С. Формування естетичного відношення учнівської молоді до вокального мистецтва: *навчально-методичний посібник*. Луцьк: Волинь поліграф, 2021. 96 с.
12. Пігров К.К. Керування хором. К.: Державне видавництво, 2021. 202 с.
13. Юцевич Ю.Є. Музика. Словник-довідник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019. 352 с.
14. Юцевич Ю.Є. Розвиток співацького голосу. *Педагогіка і психологія*. № 4 К., 2018. С. 72 – 79.
15. Юцевич Ю.Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу: *навчально-методичний посібник*. К.: ІЗМН, 2018. 160 с.

Методика мистецтва

1. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика : монографія К. : Промінь, 2019. 432 с.
2. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 248 с.
3. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). К. : Освіта України, 2018. 274 с.
4. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч. – метод. посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 640 с.
5. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти : [підручник]. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2018. 528 с.